

HİYERARŞİ OLGUSU EKSENİNDEN TOPLUMSAL EKOLOJİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Sarıtaş, Eray Ş. (2020). Hiyerarşi Olgusu Ekseninden Toplumsal Ekoloji. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 715-729.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.835467

Geliş Tarihi: 03.12.2020
Kabul Tarihi: 04.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Şenay ERAY SARITAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

senay.saritas@hbv.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9973-8974

ÖZ

İnsan ve doğa ilişkisi, insanlık tarihi içinde çok uzun yıllar öncesinden itibaren üzerine düşünülen bir konudur. Bu tartışmada birbirinden farklı pek çok bakış açısı ve felsefi düşünce gelişmiştir. Ekoloji bunlar arasında hem bir doğa hareketi hem de bir felsefi düşünce grubu olarak önemli bir yer tutar ve ayrıca kendi içinde farklılaşır. Bu çalışma, farklı ekolojik yaklaşımlardan birisi olan toplumsal ekoloji üzerinde durmaktadır. Çalışma içinde toplumsal ekolojinin teorik ve kavramsal olarak incelenmesi amaçlanmaktadır ve bu, toplumsal ekolojinin temel kavramlarından birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu kullanılarak yapılmaya çalışılacaktır. ‘Hiyerarşi’ kavramı üzerinden toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu ve ne tarz politika önerileri oluşturduğu bu makalenin açıklamaya çalıştığı araştırma sorusudur. Bu soruyu cevaplayabilmek için çalışmada, Antik Yunan’dan modernite dönemine toplumsal ekolojinin etkilendiği düşünceler ele alınarak, hiyerarşi bağlamında teorik ve kavramsal bir toplumsal ekoloji okuması yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, Toplumsal Ekoloji, Hiyerarşi.

SOCIAL ECOLOGY IN THE CONTEXT OF HIERARCHY

ABSTRACT

The relationship of human-nature is an issue which has been thought for a long time throughout the human history. It has been appeared different perspectives and philosophical thoughts within the context. Ecology is one of the most important perspective through its naturalist movement and philosophical thoughtful characteristics. Ecology thought also becomes different in itself. This study stands on the social ecology that is one of the ecology approaches. In this study, it is intended to investigated the social ecology in terms of conceptual and theoretical framework, and it is tried to do with the concept of ‘hierarchy’ as being one of the fundamental concepts of social ecology. The research question of the study is the question of how the social ecology has come into existence and what kind of policy proposals it constituted through the concepts of ‘hierarchy’. In the study, for answering the research question, it is thinking out to make a theoretical and a conceptual social ecology reading with its processor influenced thoughts from Ancient Greek period to the era of modernity in the context of hierarchy.

Keywords: Ecology, Social Ecology, Hierarchy.

1. GİRİŞ

İnsan var olduğu andan günümüze kadar geçen süreçte doğa ile karşılıklı etkileşim içindedir. Bu etkileşim bazen birliktelik-uyum ve bazen de mücadele-savaş biçiminde gerçekleşmiştir. İnsanlığın ömrü kadar eski olan bu etkileşim, tarih içinde birçok düşünürün inceleme odağı olmuştur. Antik Yunan’dan günümüze açıklanmaya çalışılan insan-doğa ilişkisi ve etkileşimi birçok farklı düşünce alanlarına da zuhur eder. Günümüz literatüründe bu ilişki çevrebilim ve ekoloji gibi dallar içinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada da ekolojinin fraksiyonlarından biri olan toplumsal ekoloji üzerinden, onun temel ayaklarından birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu ile bir doğa-toplum okuması yapılması amaçlanmaktadır.

Hiyerarşi kavramı hem daha önceki düşünürlerin toplum-doğa ilişkisini açıklamakta kullandığı kilit bir ifade, hem de toplumsal ekoloji literatürünün temel bir mefhumudur. Bu çalışma içinde de *hiyerarşi* kavramı takip edilerek toplumsal ekolojinin ortaya çıkışındaki öncüllerine bakılacak ve bu ekseninde toplumsal ekoloji açıklanmaya çalışılacaktır. Bu nedenle toplumsal ekolojinin düşünsel geleneğinin nereden geldiği Antik dönemden başlayarak hiyerarşi bağlamında ele alınacaktır. Mirasçısı olduğu düşünce geleneklerinden nasıl etkilendiği ve kendi hiyerarşi kavramsallaştırması ekseninde toplumsal ekoloji incelenmeye çalışılacaktır.

Bu bağlamda Antik Yunan döneminden modern döneme insan-doğa ilişkisi üzerine kafa yoran filozofların farklı ama birbiri ile ilişkili düşüncelere sahip olması nedeniyle, toplumsal ekoloji düşüncesinin de aslında ne olduğunu daha detaylı açıklayabilmek için düşünsel yapısının arka planında yer alan birikimlere bakmak faydalı olmaktadır.

2. ANTİK YUNAN'DAN GÜNÜMÜZE EKOLOJİ

Antik Yunan'dan günümüze pek çok düşünür insan-doğa ilişkisi üzerine farklı açıklamalar ortaya koymuşlardır. Bu düşünceler birbirlerini etkileyerek ilerlemiş ve farklı siyasal duruşlara zemin hazırlamıştır. Tarihsel olarak bu konuda çıkış noktası ve yönlendirici olması hasebiyle öne çıkan ve kendinden sonrakileri önemli ölçüde etkileyen iki isim mevcuttur; Bunlar Platon ve Aristoteles'tir. Düşünce dünyasında idealar ve nesnelere dünyasını ayıran Platon, duyularla algılanan nesnelere dünyasında var olan tüm varlıkların aslında yalnızca akılla kavranabileceğini ve bunların aslında idealar dünyasında yer alan ideaların birer kopyası olduğunu düşünür (Ağaoğulları, 2004: 192; Cevizci, 2014; Alatlı, 2014). Platon'a göre 'doğa'nın kendisi de duyularla algılanan nesnelere dünyasına ait bir kavramdır. Platon için esas ve temel olan ise 'idealar dünyası'dır ve bu nedenle bu dünyayı yani doğal olanı önemsenmeyecek bir yer olarak sistematize eder (Plumwood, 2004: 149). Bu düşünüş biçimi insan-doğa ilişkisinde insana karşı doğaya ikincil bir konum yükleyen düşüncelerin zemininde yatan bakış açısını oluşturur. Aristoteles ise insan-doğa ilişkisi ekseninde Platon'dan farklı bir konumda kalmaktadır. Biyolojiden etkilenecek ampirik analiz yöntemi ile veri toplayarak bilgiye ulaşmaya çalışan Aristoteles için en önemsizinden en yükseğe birbirine bağlanmış *hiyerarşik* bir evren anlayışı mevcuttur. Aristoteles'e göre; Saf potansiyalite, inorganik şeyler, bitkiler, hayvanlar, insan ve saf gerçeklik yani (Tanrı) olarak ilerleyen ve birbirleri arasında uyum ilişkisi olan hiyerarşik bir evren anlayışı mevcuttur (Alatlı, 2014; Tannenbaum ve Schultz, 2015; Göze, 2007; Arnhart, 2004). Hiyerarşik ama uyum ve birlikteliğin mevcut olduğu bu ilişki insan ve doğa arasındaki birlikteliği daha da artırmış ve insan-doğa arasında daha bütüncül bakış açısına zemin hazırlayan bir geleneği başlatmıştır. Toplumsal ekoloji düşüncesi de bu iki gelenekten Aristocu düşüncüyü takip eden akım üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle toplumsal ekoloji düşüncesinin düşünsel tarihini takip edebilmek için Aristocu gelenek üzerinden Ortaçağ ve Aydınlanma döneminde doğa-insan, doğa-toplum açıklaması yapmış bulunan filozofları takip etmek daha isabetlidir.

Antik dönem sonrası insan-doğa ilişkisinde Orta Çağ'ın hâkim görüşü, evrenin organik bir biçimde açıklandığı *varlık zinciri* düşüncesidir. Varlık zinciri düşüncesine ilham veren anlayış Aristocu hiyerarşik evren açıklamasıdır (Ünder, 1996: 80). Varlık Zinciri düşüncesinde de Aristoteles'teki gibi bütünlükçü bir uyum ilişkisi mevcuttur. Hem Aristotelesçi evren anlayışında hem de varlık zincirinde insan ve doğa arasında hiyerarşik bir sıralama olmasına rağmen, uyum ilişkisi sayesinde hem ruhsal hem de maddesel anlamda organik bir bütünlük mevcuttur.

İnsan-doğa ilişkisinin algılanış biçimi Ortaçağ sonrasına gelindiğinde mekanist evren anlayışı ile birlikte bir dönüşüm geçirir. Galileo ve Newton'un buluşları yeni bir evren paradigması doğurur. Mekanik bir evren anlayışına dayalı bu paradigma parçalara bölünmüş nedenselliğin bulunduğu hiyerarşik bir bütündür (Aslanoğlu, 1994: 39). Ancak bu bütünlük ve hiyerarşi Aristotelesçi düşünüşten ve varlık zinciri görüşünden oldukça farklıdır. Mekanik bir evren anlayışına dayalı düşüncenin sahip olduğu hiyerarşik evren, organik bir bütün değildir. Önceki dönemlerden farklı olarak doğa bu dönemde artık kendi içinden güçler tarafından yönetilme özelliğini kaybeder ve bu nedenle hiyerarşik evren organik bir bütün olarak görülmez (Bowler, 2001: 59). Akıl esasında var olan insan, doğadan ayrı ve onun üstünde konumlanarak onu denetleyebilme ve istediği gibi

düzenleyebilme gücüne sahip olan kişidir. Özetle mekanist evren anlayışında akla biçilen rol insanın doğa üzerinde iktidar kullanmasını mümkün ve meşru kılar (Plumwood, 2004: 150). Bu düşünceye göre insan özne konumundadır. Bilen özne kesin olan tüm bilgilere ulaşabilir. İnsanın özneleştirilmesi ise doğanın artık “nesne” konumunda yer alması anlamındadır.

Darwin de *evrim kuramı* ile insan-doğa ilişkisinin düşünsel dönüşümüne katkı sunan bir diğer bir düşünürdür. Darwin’in geliştirdiği evrim teorisi varlık zinciri düşüncesinden mirasla mekanist düşüncenin de sahip olduğu metafizik boyutun terk edilmesine ortam hazırlamıştır. Evrim kuramı öncesi mekanist evren anlayışına göre evren “sabit” bir nitelik taşımaktayken bu kuramının etkisi ile bu anlayış, türlerin çevrelerinden etkilenecek sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu düşüncesine dönüşmüştür. Darwinci geleneğin toplumsal ekolojiyi etkileyen düşüncülerinden birisi de *doğal ayıklanma kuramıdır*. Darwin, evrim teorisini doğal ayıklanma kuramı ile oluşturur (Skirbekk ve Gilje, 2006: 441-445). Doğal ayıklanma teorisi aydınlanma düşüncelerinin etkileriyle toplumsal ilerleme fikrine yaygınlık kazandırır ve ekoloji düşüncesinin ortaya çıkmasında etkin rol oynar.

Evrin teorisi, ekoloji düşüncesi üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak önemli düzeyde etkin olmuştur. Ekoloji kavramını ilk kez kullanan kişi olan Ernst Haeckel, öncelikle Darwin’den etkilen ve onun yaşam ağacını yeniden kurgulayan bir biyologdur (Bowler, 2001: 41). Hatta Darwinci evrim teorisi, ekolojinin yanı sıra, toplumsal ekoloji düşüncesinin temel düşünürlerinden olan Murray Bookchin’i de dolaylı bir biçimde etkileyen bir teoridir, öyle ki, Bookchin’in düşünce olarak etkilendiği Kropotkin de evrim teorisinden doğrudan etkilenecek düşüncelerini oluşturmuştur. Kropotkin’in bu etkileşimle oluşturduğu ‘canlılar evriminde, canlıların doğadaki olumsuz iklim koşullarına karşı karşılıklı yardım içinde olduğu ilkesi’ Bookchin’in ortaya çıkaracağı yeni ekolojik toplumun belirlenmesinde etkin bir düşünce kaynağı oluşturur (Doğan, 2004: 36).

Ancak, Darwinci düşünce her ne kadar Bookchinci bir toplumsal ekolojinin oluşmasında doğal ayıklanma teorisi gibi teorilerle de etkili olsa da “hiyerarşi” kavramının kavramsallaştırmasında Bookchin, Darwini takip etmemiştir. Darwin doğadaki hiyerarşinin hem evrim kuramında hem de doğal ayıklanma kuramında, genetik bir nitelik taşıdığını belirtir. Darwinci biyoloji düşüncesinden hareketle oluşan sosyal Darwinis teoride de insanlar ve toplumlar arasındaki hiyerarşinin doğasında “genetik” bağ olduğunu iddia eder. Bu husus, toplumsal ekolojinin her ne kadar Darwinci teorilerden beslense de, hiyerarşi kavramı özelinde bu teorilerden uzakta kaldığını gösterir.

Görüldüğü üzere tarihsel olarak doğa ve insan ilişkisi çok uzun zamanlardan itibaren tartışılıyor olsa da, ekoloji kavramının kullanımının 19. yy’ın sonlarında başlaması nedeniyle, doğa ve insan ilişkisinin ekoloji bağlamında ele alınması ancak son yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Ekoloji kavramını ise ilk kez Ernst Haeckel 1866 yılında yayınladığı ‘General Mophologie’ eserinde kullanmıştır. Bu kavram ilk dönem biyologlar tarafından kullanılırken, daha sonraki dönemler sosyal bilimlerce kullanılmaya başlanmıştır. Yunanca ev hane anlamına gelen oikos kelimesinden türeyen ekolojinin bilim olarak kabul edilmesi 1940’lı yılları bulur (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1995: 36). Ekolojinin bilim olarak kabul görmesinde Bowler, Darwin’in doğal ayıklanma ve adaptasyon ilkelerinin özellikle 1940’lı yıllarda genetik bilimindeki gelişmelerde yeniden saygınlık kazanmasında etkili olduğunu belirtir. 1960’larda ise yeni toplumsal algıyla birlikte çevre sorunlarına yönelik ilginin ve toplumsal hareketin artışı ekoloji bilimini daha da ön plana çıkarmıştır (Bowler, 2001: 193).

Özellikle 1960’lı yıllar çevre bilincinin yaygınlaşmasında önemli bir dönemdir. Bu dönemde, daha önceki dönemlerden ayrık bir biçimde, doğaya farklı bakış açısına sahip ve bu bakış açıları ile uyumlu eylemler yürüten değişik örgütler doğmaya başlar. 1960’lı ve 1970’li yıllarda arka arkaya Greenpeace, Friends of Earth örgütleri ve Yurttaş İnisiyatifleri gibi önemli ekolojist örgütler kurulmuştur (Önder, 2002: 103). Mevcut siyasal kültüre entegre olan bu hareketler, dünya genelindeki ekolojist hareketlerin de rengini verir. O dönemden itibaren bu ekolojist hareketler toplumsal muhalefetin de bir ayağını oluşturur (Öz, 1989: 29). Özellikle 1970 ve 1980’lerde bu akım kendini toplumsal hareket ve mevcut siyaset içinde daha da yoğun hissettirmeye başlamışlardır ve böylece kendini daha da belirgin bir biçimde çevreci yaklaşımlardan ayırmıştır. Ekoloji hareketi toplumsal hareketlerin yanı sıra, bir taraftan da siyasal partiler kurarak mevcut dönemin politikası

üzerinde etkin olmaya çalışmıştır. İngiltere’de 1973’te kurulan “Ekoloji Partisi” ve Almanya’da 1983 yılında kurulan “Yeşiller Partisi” buna örnek olarak gösterilebilir (Önder, 2002: 110).

Toplumsal ekoloji düşünsel olarak bir taraftan Kropotkin’den etkilenecek anarşist düşüncenin etkisi altında şekillenirken diğer bir taraftan Marksist yönelimli hareketlerle ilişkilenecek ortaya çıkmış bir düşüncedir (Pepper, 1998: 2; Pepper, 1999: 30; Eckersley, 1992:145; Eckersley, 1989: 99-110). Bu eksende, sosyalist ekolojiden (eko-sosyalizm), diyalektik biyolojiye ve anarşist toplumsal ekolojiye kadar birçok farklı düşünce akımları toplumsal ekolojinin oluşmasında etkili olmuştur (Merchant, 1992: 142-153). Bu yönüyle toplumsal ekoloji teorik olarak Marksizm ve sosyalizm ile bağlantılı olması nedeniyle eko-sosyalizm biçiminde algılsa da, esasında bu akımlardan daha kapsamlı ve daha farklı bir ekoloji düşüncesidir (Roussopoulos,1993:124). Çünkü bu düşünce her ne kadar Marksist düşünce bağları olsa da ‘liberteryen’ bir çizgide yer alan ekolojik bir düşünce akımı olarak da görülmektedir (Eckersley, 1992:147).

Özetle, ekolojist hareketler tek tip bir form ve tek bir kalıp düşünce üzerinden yürümemiştir. İnsan-doğa ilişkisine bakış açısı antik dönemden günümüze birikerek ilerleyen düşünsel arka planı ile birbirinden farklı düşünce gelenekleri mevcuttur. Ekoloji hareketlerinin; derin, toplumsal, feminist, sosyalist ve mistisizm gibi farklı fraksiyonları mevcuttur, ancak genel olarak derin ekoloji ve bu çalışmanın temel inceleme konusu olan toplumsal ekoloji olmak üzere iki ana hat üzerinden düşünce ve hareketlerini yürütür.

3. TOPLUMSAL EKOLOJİ: TOPLUM-DOĞA İLİŞKİSİ

Toplumsal ekoloji, ekoloji düşünce geleneğinin önemli ve ana fraksiyonlarından birini oluşturur. Amerika Birleşik Devletleri’nde birçok komünist, Troçkist ve hatta liberter anarşist eylemleri ortaya çıkaran toplumsal muhalefet hareketlerinin içinde yer alan Murray Bookchin tarafından oluşturulan toplumsal ekoloji esas olarak ekolojik bir krizin mevcut olduğu iddiası üzerine kurulu bir düşünce geleneğidir. Bu ekolojik krizin kaynağı olarak Bookchin ‘hierarchy’ ve ‘tahakküm’ biçimlerini görür. Bu krizin çözülmesi için yeni bir beşerî ve sistemsel formülasyon olan toplumsal ekolojiyi ortaya çıkarır. Bookchin toplumsal ekoloji düşüncesinin, kavramsal kitini oluşturan isimdir. Bu konuda birçok makale, kitap hazırlayarak toplumsal ekolojinin felsefesini ve sistematiği belirlemiştir.

Doğa üzerine kafa yoran birçok düşünürden farklı bir biçimde Bookchin doğa ile insan ilişkisini ‘doğa ve toplum’ üzerinden açıklamıştır. Bookchin’e göre doğa canlıdan cansıza ve oradan da topluma doğru birikerek ilerleyen bir süreçtir (Bookchin, 1994: 31). Ona göre toplumu oluşturan insan akıl sahibi olma özelliği ile hayvan ve bitkilerden ayrılır. İnsan toplumu oluşturur diğer varlıklar ise sadece topluluk kurar. Ve Bookchin’e göre toplum aslında kurumsallaşmış topluluklardır. Bu kurumsallaşan topluluk sorumluluk, birlik ve kişisel ilişkiler aracılığı ile kendini oluşturur. Bookchin’in kategorizasyonunda toplum-doğa ayrışması mevcuttur, ancak bu ayrışmada toplum doğadan tamamen ayrık bir varlık değildir. Bookchin doğa kavramını, ‘birinci doğa’ ve ‘ikinci doğa’ kavramlarını kullanarak açıklamaktadır. ‘Birinci doğa’ insani olmayan doğadır ve ‘vahşi doğa’ olarak da isimlendirilir. İnsani ve toplumsal olan her şey ise “ikinci doğa” içinde yer alır (Bookchin, 1996b: 11). Toplumsal ekoloji insan ve doğayı düalist bir zıtlık içinde ele almaz. Hem insan hem de doğayı evrimsel bir dönüşümle süreklilik biçiminde ele almaktadır. Bookchin toplumu ikinci doğa olarak kavramsallaştırmıştır. Diğer bir ifade ile toplum doğaldır ancak ikinci doğa olarak formüle edilmiştir. Birinci doğa Bookchin için doğal dünyanın kendisidir, organik dünyanın birikimsel evrimidir; ikinci doğa ise organik dünyanın değil toplumun evrimidir ve her iki doğa birbiri ile karşılıklı ilişki halindedir (Bookchin, 1994: 110).

Bookchinci bir toplumsal ekoloji, statik bir doğa anlayışını reddeder ve dinamik bir doğa algısı üzerine oturur. Bu bakış açısına göre doğa, öncesinden ve sonrasında koparılmış bir manzara veya bir tablo değil, tüm bunlardan daha öte bir olgudur. Doğa toplumsal ekolojiye göre zaman içinde değişendir. Yani farklılaşır ve daha karmaşık bir form alır. Yaşam biçimlerinin birikimsel bir evrimidir (Bookchin, 1996b: 48). Bu çerçevede, toplumsal ekoloji toplum ve doğa ikileminden farklılık taşımaktadır. Biyolojik doğa ve insan toplumu arasındaki iç içeliliği ve sürekliliği araştıran düşünce akımını oluşturur. Aynı zamanda toplumsal ekoloji, toplumsal evrim içinde gerçekleşmiş,

doğal hayat ve insan toplumunun karşı karşıya kaldığı kırılma noktaları üzerine yoğunlaşır (Önder, 2002: 51).

Toplumsal ekolojiye göre doğa ‘var olan’ her şey değildir. Doğa dinamik bir formdadır bu nedenle gittikçe genişler, farklılaşır ve evrimsel bir gelişim sağlar. Bu evrimsel gelişim organik olmayandan, organik ve toplumsal olana birikerek çoğalan bir süreçtir. Bookchin’e göre, evrimsel gelişim hem birinci hem de ikinci doğada tamamlanmamıştır ve insan hayatı böyle bir çeşitliliğe ve karmaşıklığa bağlıdır. Doğanın bir parçası olan insanın hayatını devam ettirmesi de doğadaki organizmaların yaşam biçimlerinin, formlarının karmaşıklığa ve karşılıklı bağımlılığa doğru dönüşmesine, evrim geçirmesine bağlıdır (Bookchin, 1996b: 95-96). Bu süreç henüz tamamlanmamıştır. Toplumsal ekolojiye göre bu insanlığın seçimiyle gerçekleşecek bir süreçtir ve hem doğal hem de toplumsal evrimin yönünü belirler. Buna göre toplumun iradi olarak böyle bir değiştirebilme gücü, hayati bir öneme sahiptir.

Toplumsal ekolojide toplum en ilkel biçimde ve önemli ölçüde doğadan türeyen bir olgudur. Toplumsal evrim doğadan ayırık değil, onunla bağlantılıdır. Doğal bir evrimin insani bağlam içinde bir uzantısıdır (Bookchin, 1999a: 38). Doğa, insan ve toplum uyum içindedir ve bu yanı sıra Stoacı düşünce ile benzerlikler taşımaktadır. Stoa felsefecilerinden Cicero’nun “Ellerimizi kullanarak Doğa’nın alanı içinde kendimiz için ikinci bir doğa yaratıyoruz” ifadesi Bookchin’e göre, toplumsal ekolojinin insan dışındaki dünyayı ifade eden birinci doğa ve insanlar tarafından yaratılan ikinci doğa ayrımına tekabül etmektedir. Ancak Bookchin, Cicero’nun bu ifadesinin eksik olduğunu söyler. Bookchin’e göre birinci doğanın ikinci doğaya dönüştürülme sürecinde Cicero’nun belirttiği gibi sadece eller kullanılmaz, bunun yanı sıra düşünce, dil ve karmaşık biyolojik değişimler de önem taşımaktadır (Bookchin, 1999a: 38).

Birinci doğadan farklı bir biçimde ikinci doğa, toplumsal ve insani alandaki içsel doğa ile eşanlamlıdır. Bunların her ikisi de kendi içinde birbiri arasında bir değişim bir evrim geçirmektedir. Bu değişim organik evrimin içinden temellenmiştir. Toplumsal ekolojiye göre toplum dünya üzerinde birdenbire ortaya çıkmış bir olgu değildir. Toplumsal hayat, toplumsal ekolojiye göre, doğaya karşı verilen acımasız savaşta zorunlu olarak bir taraf da olmamıştır. Bir sürecin, bir evrimin uzantısıdır. Toplumun ortaya çıkışının köklerine bakıldığında, toplumsal hayat insanın biyolojisine dayanan ‘doğal’ bir olgudur (Bookchin, 1999a: 31). Toplumsal bir hayat her zaman birinci doğadan çıkması hasebiyle doğal bir boyuta sahiptir. Toplumsal ekoloji toplum-doğa ve insan-doğa karşıtlığını reddeder. Böyle bir karşıtlığı onaylayıp bunun üzerinden şekillenen bakış açılarına karşı çıkmaktadır. Çünkü toplumsal ekolojiye göre tüm bunlar tahakkümcü bir bakış açısına sahip düşünce gelenekleridir (Bookchin, 1996b: 136).

Bookchin’e göre doğa bir zorunluluk alanı değildir. Doğa üzerine düşünen birçok öncül düşünürden farklı bir biçimde Bookchin doğanın zorunluluk alanı içinde ele alınmasını düalist ve indirgemeci olarak niteler ve eleştirir. Mekanist düşüncenin yarattığı bu düalist ve indirgemeci görüş Bookchin’e göre hem derin ekoloji tarafından takip edilmiş hem de Marxist görüş tarafından kabul görmüştür. Derin ekoloji zorunlu doğa algısında doğayı öne çıkararak ona tabi olmuş, Marxist düşünce ise doğa karşısında toplumu öne çıkarmıştır (Bookchin, 1996b: 89-92). Bookchin’e göre doğa ve toplum düalistliğinin üstesinden gelebilmek için gerek doğa olsun gerekse toplum olsun bunlardan sadece birine ağırlık verilmesi doğru değildir. Doğa ve toplum Bookchin için çeşitlilikleri muhafaza eder, dinamik bir nitelik taşır ve bütünseldir. Ancak bir bütünsellik içerisinde farklılaşma ve çeşitlilik Bookchin’in toplumsal ekoloji düşüncesinde önemlidir. Çünkü, doğada istenen uyum ve dengeye farklılaşma ve çeşitlilikle ulaşılabilir (Bookchin, 1994: 104).

Bookchin toplumsal ekolojiyi, diğer çevreci ve ekolojist düşüncelere eleştiri getirerek de açıklar. Çevreci hareketi ‘insan merkezli’ bir düşünce olarak görür ve insan-doğa dikatomisi üzerine oturan çevre hareketinin insanı öncülediğini belirtir. Çevreci hareket doğaya zarar veren uygulamaları eleştirip düzeltme yönlü bir hareket olmasına rağmen, köklü bir sistem ve bu bağlamda hiyerarşi ve tahakküm eleştiri yapmamaktadır. Bu nedenle çevreci hareket sadece hiyerarşi ve tahakküme dayalı sistemin uygulamalarını görünürde yumuşatan bir hareket niteliğinde kalmıştır. Hatta toplumsal ekoloji bu hareketi mevcut tahakkümcü, sömürücü ve hiyerarşik sistemin yaptıklarını meşrulaştıran ve ‘sübab’ görevi gören bir çeşit ‘çevre mühendisliği’ olarak görür ve eleştirir (Tamkoç, 1994:87). Derin ekoloji ise insan-merkezci çevreciliğinden farklı bir biçimde ‘doğa-merkezli’ bir düşünce

akımı ve hareketidir. Bu düşünüş, idealist bir temelde insanı doğa ile ‘birlik’ esasıyla bir arada görür. Derin ekolojinin doğa-merkezli oluşu da toplumsal ekoloji tarafından benzer bir eleştiri almaktadır. Budizm ve Taoizm gibi uzak doğu dini ve felsefi düşüncelerden etkilenecek oluşturulan derin ekoloji düşüncesi toplumsal ekoloji tarafından insana karşı doğayı öncelmesi nedeniyle ‘insan-sevmez’, ‘anti-ussalcı’ ve ‘mistik’ olmakla eleştirilir (Elkins, 1990: 82) Derin ekoloji ekolojik bunalımın sorumlusu olarak insanı sorumlu görmektedir. Bookchin’e göre bu, doğadaki sorunların aslında insan esasında değil, bazı toplumsal sorunların birer uzantısı olduğunun görülmesini engelleyen bir bakış açısıdır (Bookchin, 1999a: 22). Bookchin, derin ekolojinin içsel değere dayalı ‘kendini gerçekleştirme’ ve ‘biyosferik eşitlik’ ilkelerini de eleştirmektedir. Çünkü toplumsal ekolojiye göre ‘birinci doğa’ ekolojik bir etiğin temelidir fakat bu doğa tek başına ‘kendinde etik’ bir değere sahip değildir. Doğa toplumla ilişki halindedir, toplumdaki ayrı bir biçimde en iyisini bilen özne değildir. Bu nedenle toplumsal ekolojiye göre doğanın kendinde bir etik değere sahip olmaması, doğada bir ‘içsel değer’i de aramayı gerçek dışı kılar. Toplumsal ekolojiye göre yeryüzündeki tek ‘etik özne’ insandır. Ancak insanın etik özne olması çevreci yaklaşımdaki gibi toplumsal ekolojiyi insan-merkezci kılmamaktadır çünkü toplumsal ekoloji insan ve doğa düalistliği üzerine oturmamaktadır. Toplumsal ekolojiye göre etik değer ve etik özne tek başına hayatın ortaya çıkması ile vücut bulmaz. Etik özne ekseninde var olan etik değer insanın hayata dahil olup toplumsallaşmasıyla eş zamanlı olur. Tüm canlılar içinde yalnızca insanlar haklar, görevler ve sorumluluklar esasında davranış belirleyerek kurumsallaşabilirler. Esasında insan olmayan doğaya atfedilen içsel değer, toplumsallaşmayla beraber ikinci doğada ortaya çıkan bir durumdur. Tüm bunlarla beraber toplumsal ekoloji, derin ekolojiyi aslında ikinci doğada yer alan bu değeri yanlış bir biçimde birinci doğaya yansıttığı için eleştirmektedir. Genel olarak ise toplumsal ekoloji diğer çevreci ve ekolojik yaklaşımlar, ekolojik krizi ontolojik olarak farklı yorumlamaları üzerinden de eleştirmektedir (Bookchin, 1999b: 46-47).

Özetle, Bookchin toplumsal ekoloji düşüncesini temel olarak ekolojik bir krizin mevcudiyeti ve bu krizin nasıl ortadan kaldırılacağı düşüncesi üzerine oturtmuştur. Ekolojik krizin kaynağına toplumsal yaşamı konumlandırmıştır. Toplumsal ekoloji insanı tekil bir varlık olarak görmez. Yani insanı değil, insanın oluşturduğu hiyerarşik toplumsal ilişki biçimlerini temel alır ve bu ilişki biçimlerini analiz ederek ekolojik krizin üstesinden gelebilmek için yeni bir toplum olanağını formüle eder.

Bu çalışmada da daha önce belirtildiği üzere Bookchinci toplumsal ekoloji düşünce sistemi, Bookchin’in temel kavramlarından birisi olan ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden yeniden okunacaktır. Bu okuma yapılırken Bookchinci düşünce sistemi iki ana grupta açıklanacaktır. Toplum ve doğa ilişkisi ekseninde, hiyerarşi kavramı ile beraber ekolojik krizin nasıl oluştuğu ve bu ekolojik krizin ve hiyerarşinin üstesinden gelebilmek için iyi yaşamın aracı olarak politikayı nasıl sistematize ettiği açıklanmaya çalışılacaktır.

4. DİYALEKTİK DOĞALCILIK EKSENİNDE HİYERARŞİ KAVRAMI VE EKOLOJİK KRİZ

Bookchin’e göre içinde bulunduğumuz çağ ekolojik bir krizin tehlikesi altındadır. Bu tehlikenin özünde, günümüz toplumunun, geçmiş toplumlardan farklı olarak organik evriminin bozulmuş olması yatar. İnsanların hayatlarını sürdürebilmesi, organizmaların birbirlerine karşılıklı bağımlı bir biçimde evrilmesine dayanmaktadır. Bookchin’e göre ilk varlık bulan hayvan ve bitkiler zaman içinde çeşitli biçimler alıp birbirine bağımlı bir ağ haline almıştır. Bu durum Bookchin için insanın ve doğanın evrim geçirip hayatta kalmasının bir önkoşuludur (Bookchin, 1996a: 40). Toplumsal ekolojiye göre de insan süreklilik taşıyan bu organik evrimin içinde yer alır. Ancak Bookchin’e göre insanlar artık önemli bir yol ayrımına gelmiştir ve evrim sürecinin yönünü belirleyebilen bir noktadır. Buna göre insan ya bu yıkıcı sistem içinde yok olmayı göze alacak ya da yeni bir ekolojik toplum oluşturarak yıkıcı sistemin tahakkümünden kurtulacaktır. İşte Bookchinci toplumsal ekoloji, insanın karşı karşıya kaldığı bu yol ayrımında özgürlükçü demokratik yapılanmalarla oluşturulacak ekolojik bir toplumu hedefler ve bunu sistematize eder (İdem, 2002: 10). Toplumsal ekoloji, sahip olduğu kendine özgün toplum-doğa ilişkisi bağlamında ekolojik sorunlara radikal bir bakış açısı ortaya koyar.

Ekolojik krizin çözülmesindeki bu radikal bakış açısı, toptekün bir toplumsal değişimi hedeflemektedir. Bookchin bu konuda ‘diyalektik doğalcılık’ düşüncesini geliştirmiştir. Bookchinci toplumsal ekolojiye göre esas olan uzlaşım sal akıl değil, diyalektik akıldır. Bookchin bu düşüncüyü şu şekilde oturtur: uzlaşım sal akıl görüngülere kesin sınırlarla yaklaşmaktadır oysa diyalektik akıl bir görüngünün olduğundan başka farklı bir forma vey a hale de dönüşebilir. Diğer bir ifade ile gerçekliğin gelişimsel bir doğası mevcuttur ve gerçeklik dinamiktir (Bookchin, 1996b: 25-27). Bookchin’e göre toplum ve doğa arasındaki evrimsel gelişim aşamaları da bu diyalektik doğalcılığa dayanmaktadır. Diyalektik doğalcılık hem olanı hem de olması gerekeni incelemesiyle bir taraftan ekolojik krizin kaynağın açıklar, diğer taraftan da bu hiyerarşi odağında oluş an bu krizin üstesinden gelinmesi için kullanılan düşünce sistematüğının ortaya çıkmasını sağ layan felsefeyi kurar.

Toplumsal ekolojiye göre ekolojik krize neden olan sorunlar aslında toplum ve doğa arasından ortaya çıkmaz. Bu sorunlar, toplumsal gelişmeden kaynaklanmaktadır (Önder, 2002: 50). Günümüzde genel kabul görmüş olan toplum ve doğa eksenli bir karşıtlık ve bölünme aslında insanların kendi arasında yaşadıkları çatışmalardan doğ an toplumsal bir bölünmedir (Bookchin, 1999a: 44). Bu süreç dahi Bookchin’e göre diyalektik akıl ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle, ekolojik sorunlar ile içinde bulunduğumuz ‘akıl dışı’ ve ‘anti-ekolojik’ toplum, Bookchin’e göre doğrudan ilişki halindedir. Sorunun asıl kaynağı, insanın doğayı sömürmesi ve doğayı hükmü altına almasının gerekliliği yönündeki düşüncesidir. Diyalektik akla göre, bu yanlış düşünce, insanın yine insan üzerinde kurduğı hiyerarşi, tahakküm ve sömürden kaynaklanmaktadır. Bookchin, ekolojik krize neden olan hiyerarşinin tarihsel olarak uzun yıllar öncesinden, aile içinde ortaya çıkan hiyerarşi ve tahakkümle başladığını belirtir. O zamandan beri insanlar özne yerine nesne olarak görülmektedir. İşte bu anlayışın sonucu olarak da toplumsal ekoloji, bugün içinde bulunduğumuz ekolojik sorunların ortaya çıktığını düşünür. Böylece, toplumsal ekoloji için, toplum ve doğa arasındaki diyalektik doğalcılığa dayanan evrimsel gelişimi açıklamasında ‘hiyerarşi’ ve ‘tahakküm’ temel kilit kavramlar olarak yerini alır. Bu nedenle bahsi geçen bu kilit kavramlara daha ayrıntılı bakmak gerekir.

4.1. Hiyerarşi ve Tahakküm

Hiyerarşi ve tahakküm kavramları, toplumsal ekoloji teorisinin oluşmasında temel kilit kavramlardandır ve toplumsal ekoloji felsefesinin ana ayaklarından birini oluşturur. Toplumsal ekolojiye göre, doğaya tahakküm esas olarak, insanın insan üzerindeki hiyerarşik duruşundan ortaya çıkmaktadır. İnsan-insan arasında gerçekleşen ve toplumsal tahakkümle ortaya çıkan hiyerarşi, insan-insan ilişkisinden insanın doğayla ilişkisine taşınmıştır. Böylece doğa da nesneleştirilen ve köleleştirilen insanlar gibi sömürülen ve üzerinde tahakküm kurulan birer kaynak, nesne ve hammadde olarak görülmeye başlanır (Bookchin, 1996: 45). Bu bağlamda toplumsal ekoloji, toplumsal baskıyı çok daha geniş bir çerçeveden ele alır. Bookchin’e göre hiyerarşi ve tahakküm yalnızca ekonomik sömürü düzeyinde kalan kavramlar değil; ekonomik alanın yanı sıra kuşaklar ve cinsler arasında, aile içinde, etnik gruplarda, siyasal ve toplumsal kurumlarda ve doğayı da içine alacak şekilde genişleyen bir alanda ortaya çıkan sorunların da sebebi olan temel kavramlardır (Bookchin, 1999a: 53-54).

Bookchin’e göre ekolojik krizin temeli olan doğa-toplum ikililiği ‘hiyerarşi’den kaynaklanır. Marksizmden farklı bir biçimde Bookchin hiyerarşiyi sınıf veya devlet ekseninde ele almaz ve onlardan bağımsız bir biçimde kullanır. Bookchin “bugünkü insanlık durumunu derinden değiştirebilecek toplumsal olanakların önünü açan ya da engelleyen (...) sınıflardan çok hiyerarşi”dir der ve ekolojik krizin ortaya çıkmasını ve bu krize karşı radikal toplumsal değişim hedeflerini, temel olarak ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden açıklayıp oluşturur (Bookchin, 1994: 154).

Bookchin, geleneksel ideolojilerin hiyerarşi ve tahakküm kavramlarına ‘doğa yasası’ yakıştırması yaparak bu kavramları meşrulaştırdığını düşünür. Oysa hiyerarşi ve tahakküm kavramları daha geniş bir perspektiften ele alındığında Bookchin’e göre toplumsaldır ve tamamıyla ikinci doğaya diğer bir deyiş ile topluma ait bir kavramlardır. Hiyerarşi kavramı hayvanlar topluluğundaki ilişkileri tanımlamak için kullanılmaz. Hayvanlar yönetmek amacıyla kurumsallaşmamakta ve kurumsallaşmış biçimlerini yaratmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal ekolojiye göre hiyerarşi ve tahakküm köken itibarıyla ve taşıdıkları anlam bakımından zoolojik değil,

toplumsal kavramlardır (Bookchin, 1994: 33). Bu nedenlerden ötürü hiyerarşi ve tahakküm, toplumsal bir sorundur. Bu bağlamda Bookchin ekolojik sorunu da, bu toplumsal sorun ile ilişkilendirmektedir. Bookchin'e göre ilkel toplumlar hiyerarşi içermeyen toplumlardır. Bu toplumlar, basit fizyolojik/cinsel iş bölümüne ve kan bağına dayalı organik cemaatlerdir. Bookchin, bu organik cemaatlerin zaman içinde hiyerarşik ve sınıflı toplumlara dönüşerek parçalandığını, böylece toplumla doğal dünyanın birliğinin bozulduğunu belirtir. Tarihsel süreç içerisinde en son gelişen kurumsal yapı olarak devletin de yalnızca toplumsal bir idare sistemi değil profesyonel bir zor kullanma sistemi olduğunu söyler. Bu sistem ile insanı insanın karşısına koyan bir çıkar çatışması doğarak toplumun organik birliği sona ermiştir (Bookchin, 1999a: 74).

Toplumsal ekoloji, tüm bunlarla beraber doğaya tahakkümü ortadan kaldırmak için tahakkümün ve buna neden olan hiyerarşinin ortadan kaldırılmasını gerekli ve zorunlu görmektedir. Bu nedenle toplumsal ekolojiye göre, ekoloji hareketi öncelikle tahakküm sorununu tüm boyutlarıyla ele almalıdır, böylece ekoloji sorunlarının asıl nedenleri olan bu ikilinin yani hiyerarşi ve tahakkümün ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bookchin yaptığı tarihsel incelemesinde hiyerarşi kavramının, yazı-öncesi organik toplumlar için yabancı bir kavram olduğunu belirtir. Çünkü yazı-öncesi dönem organik toplumlar için dünya, farklı parçaların bir birleşimi niteliğindedir. Aynı şekilde, bu toplumlarda hiyerarşinin olmaması nedeniyle tahakküm de yer almaz. Bookchin bu tarihsel iddiayı organik toplumların dilleri üzerinden açıklar. Buna göre, kullandıkları dillerde eşitlik ve özgürlük gibi kavramların karşılıklarının bulunmaması, bunlara ihtiyaç duyulan bir toplumsal ortamın bulunmamasına işaret eder. Organik toplumlarda hiyerarşi zaman içinde sonradan oluşmuştur. Hiyerarşinin oluşmasında Bookchin iş bölümündeki cinsiyet farklılığını temel etken olarak görür. O'na göre cinsiyete dayalı iş bölümü zamanla hiyerarşiyi ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra yaşlıların ayrıcalıklı konumu da hiyerarşi ile yakından ilişkilidir. Yaşlıların bilgelik konumu, zamanla baskıcı akıl ile yürütülmüştür. Bookchin'e göre "bu akılcılık, cinsel iş bölümüne bağlı olarak erkeğin alanı haline gelmiş sivil alanı ev içi alanın karşısına yerleştirerek toplumsal iktidarın kurumsallaşmasının yolunu açmaktadır" (Bookchin, 1994: 173).

Bookchin'in tarihsel analizine göre hiyerarşik toplumlardan daha sonra sınıflı toplumlara geçilmiştir. Bookchin formülasyonunda bunu maddi ve öznel olmak üzere iki kademede ele alır. Devlet, kent ve örgütlü piyasa ekonomisinin gelişimi maddi kaymada yer alırken, baskıcı değerlerin oluşması öznel kaymalarda yer almaktadır. Özellikle kentlerin ortaya çıkışı bu süreçte temel belirleyici olmuştur, Bookchin böylece teorisini daha çok kent üzerinden yürütmüştür. O'na göre kentlerin ortaya çıkışı hiyerarşi bağlamında önemli etkiler ve sonuçlar ortaya çıkar. Kentlerle beraber geleneksel hiyerarşiden ekonomik hiyerarşiye geçiş olmuştur. Bu dönemde toplumun doğa ile kurduğu ilişkide bir yarılma yaşanmış ve kentler bu yarılmanın mekânları konumunda olmuştur (Bookchin, 1994: 184). Hiyerarşik toplumlardan sınıflı toplumlara geçişte, Bookchin'in toplumsal ekoloji teorisinde kentin yanı sıra teknik ve kapitalizm de önemli bir yer tutmaktadır. Kapitalist toplumun rekabetçi mantalitesi içinde kullanılan tekniğin doğa üzerinde yıkıcı bir etkisi vardır. Bookchin'e göre, kapitalizm doğa toplum ayrımını hem onaylamış hem de doğanın talan edilmesini toplumun temel bir yasası haline getirmiştir (Bookchin, 1994: 69).

Bookchin hiyerarşi üzerinden ortaya çıkan kapitalizmi yaşamın devamı için büyük bir engel olarak görür. Yaşamın devamını sağlayabilmek için ise bu düzenin sona erdirilmesi gerekmektedir. Bookchin'in analizinde ve kavramsallaştırmasında, hiyerarşi ve tahakküm toplumsal evrimin taşıdığı ve sahip olduğu bir miras niteliğindedir. Ancak Bookchin'e göre toplumun evrimi yalnızca bu mirasları taşımakla kalmaz aynı zamanda özgürlüğün de mirasını taşır. Bu nedenle tahakkümden özgürlüğe geçiş toplum evriminde mümkün olan bir kademedir (Bookchin, 1994: 86). Bookchin'e göre evrimsel süreçte işte bu kademeye, yani yeni özgürlük kademesine, yeni bir ekolojik toplumla geçilebilecektir. Bookchinci bir toplumsal ekoloji ilkelerinin ve programının ardında da işte bu geçmişin özgürlük mirası yatmaktadır.

Bookchin'e göre kurulacak özgürlük mirasına sahip yeni ekolojik toplum hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı bir toplumdur. Hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı bu toplumda dolayısıyla sınıflar ve mülkiyet de ortadan kalkar. Böylece ekolojik toplumun değişimi diyalektik doğalcılık felsefesi ekseninde kendiliğinden gerçekleşir (Bookchin, 1994: 118). Bookchin'e göre toplumsal

değişimin gerçekleşmesi, yaşam biçimleri ve tarzları ile doğrudan ilişkilidir. Yani toplumsal değişimin gerçekleşmesi yaşam tarzlarının değişimi ile mümkündür. Bu nedenle Bookchin siyasetin yeniden düzenlenmesi ile yaşam tarzlarında ortaya çıkan değişimin birlikte toplumsal değişimi gerçekleştireceği düşüncesindedir. Toplumsal yaşamın örgütleniş biçimi ve bu yerel yönetimler üzerinden yürütülen formülasyon Bookchin'in toplumsal ekoloji programında özgürlükçü ve konfederal yerel yönetimleri ön plana çıkarmaktadır.

4.2. İyi Yaşamın Aracı Olarak Politika ve Özgürlükçü Konfederal Yerel Yönetimlerin Oluşturulması

Özgürlükçü konfederal yerel yönetim projesi, tüm toplumun özel bir sınıf tarafından yönetiliyor olmasına getirilen bir eleştiri üzerine kuruludur. Özgürlükçü konfederal yerel yönetim projesi, sıradan yurttaşlar tarafından yönetimi olanaklı kılan bir projedir. Bu proje, doğrudan demokrasi aracılığıyla kurumlarının oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Ancak Bookchin'e göre, özgürlükçü konfederal yerel yönetim, demokratik reformlarla sınırlı değildir. Bu tip bir yerel yönetim anlayışının ne olduğunu Bookchin, onun aslında ne olmadığını anlatarak açıklar. Buna göre özgürlükçü yerel yönetim anlayışı, yurttaşların cumhuriyetçi devlet süreçlerine yalnızca katılımların genişletilmesi anlamına gelmez. Hatta 'inisiyatif' ve 'referandum' gibi araçların kullanımının yaygınlaştırıldığı sözde bir 'demokratikleşme' de değildir. Bunların hepsini Bookchin, devletin göstermelik 'demokratik' uygulamaları olarak görür (Bookchin, 1994: 159).

Bookchin toplumsal ekolojisinde siyasetin yeni formülasyonunu kent üzerinden yürütmektedir. Bookchin'e göre *kent* ve *kentleşme* kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Bookchin, Antik Yunan'da olduğu gibi *kenti* yaşamın ve siyasetin ana mekânı olarak ele alırken, kentleşmeyi bir süreç olarak görür. Bu süreç karar alma mekanizmalarından uzaklaşılacak bir süreçtir ve ekolojik krizin göstergelerinden biridir. Bookchin'in yeni siyaset formülasyonu da kenti negatif anlamdan uzaklaştırabilecek, iyi yaşamın merkezi olabilecek ve ekolojik krize neden olmayacak bir kent yapısı oluşturabilmektir. Oluşturulan yeni mekân ve siyaset içinde, toplumsal ekolojinin öngördüğü ekolojik toplum yaratılabilecektir.

Bookchin'e göre temsili demokrasi ile 'yurttaş' kavramı anlam değişikliğine uğramıştır. Temsili demokrasi ile yurttaş sadece seçmen veya vergi mükellefi olan kişi biçiminde algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle iyi yaşamın aracı olarak yürütülen bir siyaset ile yurttaş indirildiği seçmen ve vergi mükellefi konumundan çıkarılmalı ve kendi kendini yönetebilen kişiye dönüştürülmelidir (Bookchin, 1999b: 92). Bu noktada toplumsal ekoloji siyasal partilere bir eleştiri getirir. Bookchin'e göre yeni ekolojik toplum ilkeleri ile gerçekleşen yeni siyaset anlayışı içinde partiler sorunlu konumdadır. Çünkü partiler hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve bu nedenle yeni siyasetin bir uygulama aracı olamazlar. Siyasal partiler eliyle ve bunlar üzerinden işleyen temsili sistem, toplumsal ekolojinin demokrasi anlayışına aykırıdır. Böyle bir uygulama kontrol amaçlı bir yönetim yapısı oluşturur. Partiler aracılığıyla yürütülen demokrasi siyasetin belirlenmesinin ve siyasetin yürütülmesinin tek elden götürülmesine neden olur ve bir uzmanlık işine dönüştürür. Bookchin'e göre her bir yurttaşın partiden bağımsız bir biçimde, politikanın formülasyonuna dahil olabileme imkanına sahip olması gerekmektedir. Partilerden uzak bir siyasal katılım, iyi bir yaşamı hedefleyen siyasetin ve yurttaşlığın yeniden canlandırılabilmesinin arkasında yatan temel koşuldur ve Bookchinci toplumsal anlayışın, özyönetime dayalı bir yerel yönetiminin de temelidir. (Bookchin, 1999b: 308-309).

Bookchin, yeni siyaset formülasyonu ile hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinden uzak yeni ekolojik bir toplum oluşturmayı hedeflemektedir. Bunun içinde özellikle özgürlükçü yerel yönetimler, Bookchinci toplumsal ekolojide önem kazanır. Bookchin için yerel yönetimlerdeki özgürlük, aynı zamanda tüm siyasetteki özgürlüğün gerçekleşmesini sağlayacak ana kapıdır. Bu da Bookchin'e göre uygulanacak demokrasi biçimiyle ilişkilidir. Toplumsal ekoloji, ekolojik topluma geçebilmek için yürüteceği yeni siyaset uygulaması içinde temsili demokrasi yerine doğrudan bir demokrasi uygulamasını ön görmektedir. Bu yönetim biçiminde yurttaşlar kararları yurttaş meclislerinde bizzat kendileri alır ve o yerelin tüm sakinleri süreçlere katılarak kararlar verir. Karar alma süreci yurttaşlar meclislerinde bütünlükçü bir yaklaşımla gerçekleşmektedir. Meclisin içinde, birlikte yaşayan insanların ortak karar vermeleri, kararların bütünlükçü bir biçimde alınmasını sağlar

ve karşılıklı uyumluluğu getiren özgürlükçü siyaset uygulamalarını doğurur. Özgürlükçü yerel yönetim anlayışının amacı doğrudan demokrasi aracılığıyla pasif seçmenleri birer *aktif yurttaş* haline dönüştürebilmektir. Böylece âtil bir kamusal alan, yeni bir politik alana dönüşür. Özgürlükçü yerel yönetim anlayışı aktif yurttaşlar tarafından oluşturulan mahalle ve kasaba meclis toplantılarında, hiyerarşiye dayalı belirli bir sınıf iktidarını değil, eş düzey bir yönetimin hâkim olduğu ‘yurttaş iktidarını’ kurumsallaştırır.

Toplumsal ekolojiye göre özgürlük doğanın karşısında yer alan ve buradan çıkan bir kavram değildir. Özgürlüğün bizatihi kendisi toplumsal ekolojide, bireyden topluma, kişisel ihtiyaçlardan sosyal uyumun ihtiyaçlarına doğru evrilen bir yöndedir (Ungar, 2002: 485). Özgürlüğe dayalı yerel yönetimler de bu yönde şekillenmektedir. Özgürlükçü konfederal yerel yönetim anlayışına göre yerel yönetimler *özgürlükçü* bir toplumsal yapının oluşumunda önemli pozisyonlardır çünkü potansiyel olarak yerel yönetimlerin kendisi yerele dayalı olması nedeniyle bizatihi özgürlükçü kurumlardır. Özgürlüğün yanı sıra, yerel yönetimler aynı zamanda demokratikleşmenin de mütemmim cüzüdür. Bu bakış açısına göre yerel yönetimler, özgürlükçü yapının ve doğrudan demokrasinin kurumlaşmasının gerçekleşmesi için gerekli koşulları yaratabilme gücüne ve imkânına sahiptir.

Bookchin’e göre, ekolojik topluma geçişte özgürlükçü kurumların oluşturulması ve siyasetin yeniden formüle edilmesi temel husustur. Özgürlükçü kurumlar, ilişkilerin temsili ve anonim bir biçimde yürütülmeyle doğrudan ve yüz yüze yürütüldüğü kurumlardır. Bu kurumlar, katılımı artırıcı bir nitelik taşır. Aynı zamanda ‘yurttaş’ı temel aktör olarak ön plana çıkarır. Özgürlükçü kurumlarda yurttaşlar kendi toplumsal işlerini, birilerinin vasıtasıyla değil, doğrudan kendileri yerine getirip yönetebilme inancı taşımaktadır. Özgürlükçü kurumlar ekseninde yurttaşlar ve yurttaş meclisleri büyük öneme sahiptir. Bu tip özgürlükçü kurumların temel işlevi ise bireylere kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ‘kamusal alan’ oluşturmalarına imkân vermesidir. Bunun sonucu olarak ise, yurttaşlar özgürlükçü kurumlar aracılığıyla kişisel ve kamusal anlamda ‘yeniden iktidar kazanma’ ve ‘yeniden güçlenme’ imkânına sahip olur (Bookchin, 1996b: 194).

Özgürlükçü yerel konfederal yönetimin temel özelliklerinden bir diğeri de ‘merkezsizleşmedir’. Gundersen, merkezsizleşmenin ekolojik değerine ilişkin Bookchin’in birbiriyle bağlantılı üç ana tezinin olduğunu belirtir. Bunlar: Yerel ölçeğin ekolojik olarak verimli olduğu; yerel ölçeğin ekolojik olarak eğitici olduğu ve ütopyacılığın ekolojik bir gereklilik olduğu tezleridir (Gundersen, 1998: 195). Merkezsizleşme ile ortaya çıkan ekolojik toplum, ekonomisini yerel yönetime dönüştürecek, kaynaklarını ise konfedere sisteme dahil edecektir. Böylece daha verimli bir uygulama sürecine geçilebilir. Merkezsizleşme ekolüne göre, özgürlükçü yerel yönetimin varlığı, ekonominin de yerel yönetimin eline geçmesine bağlıdır. Özyönetimin bir uzantısı olarak ekonominin doğrudan yurttaşlar tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Merkeziyetçi bir uygulama olan kolektifleştirme veya devletleştirmede mülkiyetin denetimi, kolektifin veya devletin doğrudan kendi çıkarlarını temsil eden meslek gruplarınca yerine getirilmektedir bu da yurttaştan ayrı yönetici bir sınıfı ve dolayısıyla da hiyerarşiyi doğurmaktadır. Özgürlükçü konfederal yerel yönetimde ise mülkiyetin denetimi yurttaş meclislerince yapılır, bu da toplumsal hayat için gerekli malların ortak kullanımı ile ekonomiyi kamusal alanın bir parçası haline getirerek hiyerarşisiz ve özgür bir toplumu doğurur (Bookchin, 1999b: 330-332).

SONUÇ: TOPLUMSAL EKOLOJİ VE HİYERARŞİSİZ ÖZGÜR BİR DOĞANIN YARATILMASI

İnsan ve doğa arasındaki ilişki, tarih içinde birçok düşünürün üzerine kafa yorduğu ve açıklamalar getirmeye çalıştığı bir konu olmuştur. Yaşadıkları dönemin zihinsel yapısı elbette ki bu düşüncelerin oluşmasında etkili olmuş, hatta ortaya çıkan bu düşünceler de mevcut dönem fikir akımını karşılıklı etkilemiştir. Antik Yunan’dan günümüze açıklanmaya çalışılan insan-doğa ilişkisi ve etkileşimi birçok farklı düşünce alanlarına da zuhur eder. Günümüz literatüründe bu ilişki çevrebilim ve ekoloji gibi dallar içinde ele alınmaktadır. Bu çalışmada da insan-doğa ilişkisini ele alan bu düşünce geleneklerinden ekoloji üzerine daha özelde ise toplumsal ekoloji üzerine odaklanılmıştır. Toplumsal ekolojinin temel kavramlardan birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu ile doğa toplum okuması yapılması amaçlanmıştır.

‘Hiyerarşi’ kavramı üzerinden toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu ve ne tarz politika önerileri ortaya koyduğu” araştırma sorusunu yanıtlamak için toplumsal ekolojinin kullandığı hiyerarşi kavramı ve bu kavramın toplumsal ekolojide kullanılış biçimi titizlikle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, bir fikriyatın oluşmasında, öncül düşüncelerinin etkisinin olduğu görüşü ile yola çıkmıştır. Diğer bir ifade ile toplumsal ekoloji gibi bir felsefi akım da zamandan ve diğer düşüncelerden bağımsız oluşmamış, tarihsel olarak düşünsel birikim ve onların etkisi ile meydana gelmiştir. Bu nedenle, çalışmaya toplumsal ekolojiyi etkileyen düşünsel geleneklere bakılarak başlanmıştır. İnsan-doğa ilişkisini açıklarken bu düşünsel geleneklerin doğrudan veya dolaylı bir biçimde ‘hiyerarşi’ kavramını nasıl kullandıklarını takip ederek toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumsal ekolojinin insan-doğa/ toplum-doğa ilişkisini ele alışı, açıklaması ve ne tarz politika önerileri oluşturduğu çalışma içinde ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Özetle, toplumsal ekolojinin teorik oluşumunda ve politika önerilerinde ‘hiyerarşi’ kavramının temel belirleyici bir kavramdır. Öyle ki, toplumsal ekoloji esas olarak bir ekolojik krizin mevcudiyeti düşüncesi üzerine ortaya çıkan bir ekolojik düşünce geleneğidir. Ekolojik krizin temel nedeni de toplumsal ekolojiye göre de ‘hiyerarşi’ye dayanmaktadır. Toplumsal ekoloji içinde hiyerarşi kavramı olumsuz ve dolayısıyla negatif bir anlamla yüklüdür. Çünkü hiyerarşi, hem ekolojik krizlerin nedeni hem de birinci doğadan ikinci doğa geçilmesine neden olan sorunlar yumağının göbeğinde yatan bir nokta olarak görülmektedir. Toplumsal ekolojiye göre, birinci doğa dönemi hiyerarşisiz bir dönem olması nedeniyle özgür doğa dönemidir de. İlk olarak aile kurumunda orta çıkan hiyerarşi, sınıflı bir toplum yaratarak ikinci doğaya geçilmesine neden olmuştur. Hiyerarşik, tahakkümcü ve özgürlüğünü kaybeden ikinci doğa hem insanın insan üzerinde hiyerarşi ve tahakküm kurduğu, hem de insanın doğa üzerinde benzer tahakkümü oluşturduğu bir toplumsallık biçimidir. Toplumsal ekoloji temel olarak bu ekolojik krizlerin üstesinden gelmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle de bu ekolojik krizi ortaya çıkaran temel problem kaynağı olan ‘hiyerarşi’ üzerine odaklanarak açıklama ve politika önerileri oluşturmuştur. Toplumsal ekoloji özetle, tüm bunlarla beraber ekolojik krizin üstesinden gelinebileceğine inanan bir ekotopya biçimidir.

Toplumsal ekolojiye göre temel sorun birinci doğadan ikinci doğaya geçilmesine neden olan hiyerarşi bağlamında ortaya çıkan ekolojik krizdir. Özgür bir doğanın yaratılması için toplumsal ekoloji, ekolojik kriz sorununu çözmeyi amaçlamaktadır. Toplumsal ekolojiye göre ekolojik krizin kökleri sadece teknolojiye, nüfus büyümesine ve çevre kirliliğine değil; insanın doğaya hükmetme düşüncesine yani hiyerarşi ve tahakküme dayanmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre insanın doğaya hükmetmesi ve sömürmesi gerektiği yönündeki varsayımı aslında insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklanır. Bu nedenle toplumsal ekolojiyi açıklamanın temelinde, hiyerarşiyi nasıl kullandığı ve bunu nasıl formülize ettiğini anlamak yatmaktadır.

Bookchinci bu toplumsal ekoloji ekotopyasında temel hedef, toplumsal alan içinde birinci doğadaki gibi hiyerarşisiz bir doğanın yeniden yaratılmasıdır. Hiyerarşisiz bir doğaya geçiş ise Bookchin’e göre ‘özgür doğa’nın organizasyonu ile mümkündür. Bu nedenle toplumsal ekoloji konfederal olarak birleşmiş özgürlükçü yerel yönetimleri önceler. Özgür doğayı doğuracak böyle bir yerel yönetim modeli için kentler temel yönetim kurumları olarak belirlenmiştir. Kentler toplumsal ekoloji için hiyerarşisiz toplumun kurulması için önemli bir yerde durmaktadır. Kentler, merkezsizleştirilme yönlü oluşturulacak, özgürlükçü konfederal yerel yönetimlerin kurulum alanlarıdır. Toplumsal ekolojiye göre konfederal özgürlükçü yerel yönetimler, temsili demokrasiden ve parti sisteminden uzak bir siyasal katılımı sağlaması nedeniyle yurttaşın üstünde konumlanmış ve uzmanlaşmış yönetici sınıfı ortadan kaldıracak ve hiyerarşisiz bir topluma geçişi sağlayacak bir yönetim biçimidir. Toplumsal ekolojiye göre özgürlükçü konfederal yerel yönetim biçimleri ve yürütülecek politika, özgür ve hiyerarşisiz bir toplumda iyi yaşamın araçları olarak görülür.

Sonuç olarak, toplumsal ekoloji hareketi akılcı ekolojik toplumu yaratmayı, doğayı ve insanı özgürleştirmeyi, insanın insana ve insanın doğaya yönelik tahakkümünü ortadan kaldırmayı hedeflemekte ve bunları gerçekleştirebilmek için yerelleşmeyi ve konfederal bir siyasal sistemi önermektedir. Bu önerileri ortaya koyarken toplumsal ekoloji kendini diğer çevreci ve ekolojik hareketlerden ayırmakta onların doğrudan insanı veya doğayı merkeze alan felsefi zeminlerini ve

çözüm önerilerini eleştirmektedir. Özetle toplumsal ekoloji, sınıflı ve hiyerarşik topluma alternatif olarak, hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı özgürlükçü ekolojik bir toplumu hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2004). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Alatlı, A. (2014). *Batı'ya Yön Veren Metinler I*, Alfa Yayınları. İstanbul.
- Arnhart, L. (2004). *Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, Adres Yayınları. Ankara.
- Aslanoğlu, R. A. (1995). Değişen Evren Paradigmaları İçinde Sürdürülebilir Kalkınmaya Eleştirel Bir Bakış. *Birikim*, Sayı 57-58, Ocak-Şubat.
- Ata, S. (2002). Toplumsal Ekolojinin Politikası. *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, sayı1.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bookchin, M. (1996a). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M.(1996b). *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi: Diyalektik Doğalcılık Üzerine Denemeler*, Kabalıcı Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M. (1999a). *Toplumu Yeniden Kurmak*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M.(1999b). *Kentsiz Kentleşme: Vatandaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bowler, P. (2001). *Doğanın Öyküsü, 2 Cilt*, İzdüşüm Yayınları. Ankara.
- Cevizci, A. (2014). *Platon*. Say Yayınları. İstanbul.
- Doğan, A. (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory*, State University of New York Press. Albany.
- Eckersley, R. (1989). Divining Evolution: The Ecological Ethics of Murray Bookchin. *Environmental Ethics*, Sayı : 11.
- Elkins, S. (1990). Mistik Ekoloji Politika. *Telos*, sayı 82.
- Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Göze, A. (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları. İstanbul.
- Hayward, T. (1998). *Political Theory and Ecological Values*, St. Martin's Press: Great Britain.
- İdem, Ş. (2002). Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?. *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, sayı1.
- Kıslıoğlu, M ve Berkes, F. (1995). *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi. Ankara.
- Merchant, C. (1992). *Radical Ecology*, Routledge. London.
- Önder, T. (2002). Toplumsal Ekoloji üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 70.
- Öz, E. (1989). Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, Haziran.
- Özer, M. A. (2001). Ekolojik Harekette Yol Ayrımı: Yeşiller ve Derin Ekoloji. *Yerel Yönetim ve Denetim*, sayı 9.
- Pepper, D. (1998). Sustainable Development and Ecological Modernization: A Radical Homocentric Perspective. *Sustainable Development*, Sayı: 6.
- Pepper, D. (1999). *Modern Environmentalism: An Introduction*. Routledge. London.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Metis Yayınları. İstanbul.
- Roussopoulos, D. I. (1993). *Political Ecology: Beyond Environmentalism*, Black Rose Books. Quebec.
- Skirbekk, G. ve Gilje, N. (2006). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, Kesit Yayınları. İstanbul.
- Tamkoç, G. (1994). Derin Ekolojinin Genel Çizgileri. *Birikim*, sayı 57-58.

- Tannenbaum, D. G. ve Schultz, D. (2015). *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. Adres Yayınları. Ankara.
- Ungar, M. (2002). A Deeper, More Social Ecological Social Work Practise. *Social Service Review*, September.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*, Doruk Yayıncılık. İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The relationship between humans and nature has been an issue in history for many philosophers to think and explain. Of course, the mentality of the period in which they lived affected the emergence of their ideas. Furthermore, their ideas also bilaterally affected the period's movement of thought. The nature-human relationship and interaction, which have been tried to be explained since Ancient Greece, have impacted different thought fields. In today's literature, this relationship is being held in ecology and environmental sciences. Therefore, this study focuses on ecology as one of the traditional thoughts examining nature-human relationships, especially the vital point of this study is its emphasis on social ecology. Using the hierarchy, which is one of the main concepts of social ecology, it has been aimed to re-read nature and society.

Methodology

To answer the research question of how social ecology and its policy recommendations emerged through the hierarchy concept, this study tries to explain the hierarchy concept and its usage method in social ecology. This study has appeared with the assumption that thought occurs under the effect of predecessor ideas. A philosophical thought such as social ecology has not emerged without a relationship with the time and the other ideas; however, it is constituted on the previous ideas and historical accumulation of them. Therefore, the study starts with traditional thoughts that have affected social ecology. While explaining the nature-human relationship, it has also been tried to explain the emergence of social ecology in the wake of how the traditional thoughts directly or indirectly used the hierarchy concept. Social ecology's handling of nature-human and society-nature relationships, its explanation, and policy recommendations have been evaluated through the hierarchy.

Findings

In sum, hierarchy is the primary determinant for the theoretical emergence of social ecology and its policy recommendations. Social ecology, mainly, has been built on an ecological crisis, and it is a tradition of ecological thought. Thus, according to social ecology, the main reason for this ecological crisis is dependent on hierarchy. Hierarchy has a negative meaning in social ecology since it has been interpreted as the source of the ecological crisis and the nodal point of the problems for passing through from first nature to the second nature. According to social ecology, the first nature period is also the free nature period because of the lack of hierarchy. Hierarchy first emerged within the family and thus created a class-based society; therefore, it caused to pass through to the second nature. The second nature is a social form where individuals have authority and hierarch over the others, and over nature, too. Social ecology generally aims to overcome these ecological crises. Hence, its explanations and policy recommendations are based on the hierarchy as it is the primary source of the problem that causes the ecological crisis. In short, social ecology is a form of ecotopia that believes ecological crises could be overcome.

According to social ecology, the main problem is the ecological crises caused to pass through from first nation to second nation due to the hierarchy. Social ecology aims to solve the ecological crisis to establish a free nature. Social ecology emphasizes that the roots of ecological crisis do not just lie in technology, population growth, and population but also humans' idea to rule nature; thus, hierarchy and domination. In social ecology, the assumption that humans should rule over and exploit nature is caused by the humans' rule over each other and exploitation. Therefore, the basis of explaining social ecology is understanding how it uses and formulates hierarchy.

Bookchin's social ecology ecotopia's primary goal is to build a non-hierarchical nature in the social sphere, such as in the first nature. According to Bookchin, the transformation of non-hierarchical nature is possible with the organization of free nature. Therefore, social ecology prioritizes confederal united and free local governments. Urban has been determined as the primary administrative institution for such a local government model. Urban is prominent for social ecology to the constitution of a non-hierarchical society. Moreover, urban is a building site for decentralized confederal local governments. According to social ecology, confederal libertarian local governments are government systems that will demolish the administrative class, which are positioned above the

citizens and specialized, and provide the transition to a non-hierarchical society because it will ensure political participation that is far away from representative democracy and party system. In social ecology, libertarian confederal local government models and the policy are seen as tools for well-being in a free and non-hierarchical society.

Conclusion and Discussion

Consequently, the social ecology movement aims to establish a rationalist ecological society, liberalize nature and humans, demolish humans' dominance over others and nature. Therefore, it suggests localization and a confederal political system. Through these recommendations, social ecology distinguishes itself from the other environmentalist and ecological movements and criticizes their philosophical ground that centralizes human or nature and their solutions. In a nutshell, social ecology aims to have a libertarian ecological society where there is no hierarchy and dominance as an alternative to a class-based and hierarchic society.